

mem, nicméně další takový zlom neznamená. Když se Sen pohyboval v rámci sociologie, pravděpodobně své úsilí přehnal a podlehl sociologickému nešvaru přílišné konceptualizace.

V přístupu z hlediska schopností je stále mnoho nejasného, zejména když dojde na měření. Sen chce, aby jeho přístup nebyl chápán ani jako přístup založený na "rozsahu výběru", ani na "rovnosti příležitostí", v prvním případě proto, že informace o skutečném dosažení musí osvětlit, o jaké schopnosti vlastně jde, a v druhém případě protože tento pojem získal v literatuře svůj specifický a

omezený význam. To není přesvědčivé. Odstraňování nejasností bude vyžadovat spíše konceptuální zjednodušení nežli další propracovávání a rozvíjení. Věřím, že se tak ukáže, že Senův přístup je přístupem z hlediska volby/příležitostí, i když v podmínkách opravdu "reálné" volby/příležitosti. Jinak vždy odvážný profesor Sen je zde příliš bázlivý. Rovnost příležitostí je dobrým pojmem, proč ho tedy nevyužít a nepřiznat mu odpovídající význam nyní, kdy pro to máme konceptuální aparát - raději než přenechat tento úkol padouchům?

Stein Ringen, University of Oxford

Alan Scott: Ideology and the New Social Movements

London, Unwin Hyman Ltd. 1990, 174 p.

Nová sociální hnutí. Téma provokující již více než dvacet let rebelskou výzvou studentských bouří roku 1968, hnutí zelených, ale také polské Solidarity nebo našeho Občanského fóra. Pro jedny zvěstovatelé nových časů, pro jiné zavádějící výrazy společenských zájmů, nebo dokonce projevy anomie. To je problematika, na kterou se soustřeďuje Alan Scott ve své knize *Ideology and the New Social Movements*.

Úvahy o NSH (nová sociální hnutí) vykristalizovaly postupem času do dvou principiálně protichůdných perspektiv. Na jedné straně to jsou makroteoreticky orientované přístupy, vycházející z reflexe strukturálních společenských změn a na straně druhé mikroteorie, založené na předpokladu účelově racionálního jednání více či méně atomárně pojmávaných aktérů. Přestože oba přístupy vysvětlují značnou část projevů existence NSH, nezachycují všechny podstatné aspekty tohoto fenoménu.

Nejvýznamnější obecné teorie sociálních hnutí posledních desetiletí, jimiž jsou pro A. Scotta neomarxismus a funkcionalismus, odpovídají pouze na dnes již téměř klasickou a Melucciho otázku proč (NSH vznikají)? Jejich argumentace je vystavěna na předpokladu významných pohybů v současné společenské struktuře, v jejichž důsledku pak dochází k formování nových společenských

sil. Obě analyzovaná paradigmat sociologického myšlení vycházejí z kritické analýzy A. Scotta s podobnou výtkou; obě svým způsobem NHS degradují. Funkcionalismus (konkrétně Smelserův value added model) vidí v NHS pouhou anomii, zatímco neomarxismus (reprezentovaný Castellssem a jeho *Theory of Collective Consumption Trade Unionism*) zavádějící formu odrazu společenských protikladů, neschopnou mobilizovat k pokračování v emancipačním projektu. Navíc v obou případech NSH vystupují jako pouhý reaktivní fenomén, zbavený své dynamiky, zvláště přehlížením úlohy procesů mobilizace hnutí.

Sociologická teorie reaguje na existenci NSH také na jiné, sekundární úrovni. Tato poněkud násilně zkonstruovaná sekundární úroveň, jak ji A. Scott nazývá, má zahrnout teorie, které rovněž spojují existenci NSH s kvalitativními změnami ve struktuře západních společností, ale na rozdíl od marxismu a funkcionalismu "...zdůrazňují unikátní a nevšední charakter nových sociálních hnutí...", říká autor na str. 7. Po mém soudu je však identifikace této úrovně spíše výsledkem snahy přiblížit se v textu vhodným manévrem k problému novosti NSH, než se vážně otázkou úrovně obecnosti teorie NSH zabývat. Naznačenému záměru pak prezentované úvahy Habermase a Touraine skvěle vyhovují.

Habermas a zvláště pak Touraine akcentují nesrovnatelně více roli aktéra ve společenských změnách dlouhodobého cha-

rakteru, než je tomu v případě reprezentantů obecné teorie sociálních hnutí. Zužují tak do jisté míry mezeru mezi Melucciho otázkou proč (NSH vznikají) a jak (je rozvíjí jejich aktivita). Jak ovšem A. Scott podotýká, onu mezeru pouze zužují a to bez možnosti překlenout ji. Omezenost Tourainova a Habermasova přístupu spatřuje především v neschopnosti zachytit dynamiku procesů, odehrávajících se v hnutích samotných.

Nedostatek Tourainova a Habermasova přístupu je naopak silnou stránkou mikroteorií typu mobilizace zdrojů. Takto orientované teorie spočívají svými kořeny - jak to autor demonstruje - v teorii sociální směny, konkrétně v Olsonově koncepci racionálního jednání. Problematickostí tohoto východiska se projevuje v neschopnosti uspokojivě vysvětlit existenci solidarity, která je v jedné z členů hnutí jasně patrná. Oceňuje proto Obershallův pokus o rozšíření rozsahu Olsonova konceptu incentív a jeho realističtější vidění cílů hnutí (NSH jako nástroj realizace cílů jejich vůdců). Ani Obershallova inovace však nedokáže odlišit jednání vy kalkulované od čirého altruismu a není proto s to adekvátně vysvětlit solidaritu uvnitř hnutí. První krok k vyřešení z těchto potíží spatřuje A. Scott ve spojení účelové a cílové racionality do komplexu (nazývá ho rozšířenou racionálností), umožňujícího pochopit racionální podstatu solidarity. Neracionální rovina jednání NSH nemá v úvahách A. Scotta, jak se zdá, žádné místo.

Dalším prvkem zajišťujícím racionální charakter jednání členů hnutí spojených vzájemnou solidaritou je jejich resocializace v neformálních přátelských strukturách, představujících významnou rovinu života každého hnutí. Zprvu pociťované ztráty, plynoucí z účasti na aktivitách hnutí, jsou posléze individuálně přeformulovány na zisky, a to pod vlivem společného života v takové struktuře. Tím však ještě není - po mém soudu - dostatečně zodpovězena otázka, jaká síla vtahuje potenciální členy hnutí do jeho aktivit v "předresocializační" fázi. Pouhé přátelské vazby jen stěží vysvětlí jejich účast na mnohdy riskantních akcích hnutí.

Poukázáním na roli resocializace v mobilizaci NSH A. Scott spojuje teorii mobiliza-

ce zdrojů (TMZ) s Melucciho konceptem "social movement area". Toto hnutí mu, podle jeho přesvědčení, umožňuje nejen prorazit omezující krunýř účelové racionality TMZ a najít tak racionální podstatu solidarity, ale navíc zohledněním role kulturních momentů připravit půdu pro doplnění prostoru, ze kterého mezi přístupem obecných teorií sociálních hnutí a TMZ. Potřebný doplněk obou přístupů nalézá v kombinaci teorie uzavřenosti s mechanismy zprostředkování zájmů. Aplikace teorie uzavřenosti umožňuje - krátce řečeno - připsat vznik NSH uzavřenosti "institucionalizované" politiky nově se vynořujícím sociálním aktérům a novým tématům. Uzavřeného charakteru nabývá politická scéna díky procesu korporatizace vztahů mezi subjekty, uplatňujícími se již v prostoru politického rozhodování. Zájmy nově vznikajících společenských sil tak mohou být zprostředkovány pouze formami jednání, působícími mimo rámec korporativního uspořádání, tj. např. aktivitami NSH. Určitá témata, původně spíše jen kulturního charakteru, se posunují do centra kritiky ze strany vylučovaných společenských sil a stávají se nástrojem k proniknutí do prostoru politického rozhodování. NSH tak stojí mezi občanskou společností a politickou sférou, čímž je - podle autora - překlenuta trhlinka mezi kulturalistickou interpretací makroteorií sociálních hnutí a jejich politickým výkladovým rámcem, čerpajícím ze zdrojů TMZ. Kulturní a politická orientace hnutí tak nevyjadřují existenci dvou typů sociálních hnutí, nýbrž jen dvě různé funkce, jež dané téma v aktivitách hnutí sehrává. Takovéto vysvětlení jistě objasní většinu projevů existence NSH. Přesto však není zbaveno určité jednostrannosti. Jestliže totiž kulturologický výklad zužuje NSH na jejich fundamentalistické složky, pak právě tyto složky NSH jsou obtížně vměstnatelné do evidentně politicky orientovaného výkladového schématu, které nabízí autor. Jeho vysvětlení selhává např. v případě Fundis (fundamentalistická složka hnutí zelených v Německu). Ti odmítli jakoukoli možnost inkorporace do sféry institucionalizované politiky, a to přes nabídku koalice učiněnou hnutím ze strany SPD, která by vstup těchto sil na politickou scénu umožnila.

Vysvětlení jednání takových proudů stojí mimo akční radius nabízeného výkladu. Zdá se, že také A. Scott se zcela nevyvaroval chybě, kterou sám vyčítá funkcionalismu i neomarxismu, a to vidět NSH jako homogenního aktéra (všechny složky hnutí usilují o průnik do politického prostoru). Realita NSH je, zdá se, přece jen složitější.

Ideology and the New Social Movements není dílem typu intelektuálního výpadu A. Touraina v *The Voice and the Eye*, nebo nekonformní výzvy Melucciho v *Nomads of the Present*. Jeho síla spočívá v něčem jiném. Nalezneme ji především v systematizaci politické interpretace NSH, vycházející z tradice Eisengera, McAdama a Tillyho. Obzvláště pokus o překlenutí mezery mezi makroteoriemi NSH a TMZ prostřednictvím mechanismů zprostředkovávání zájmů a teorie uzavřenosti je obohacením této tradice. Svým výkladem v žádném případě neuzavírá možnost tematizovat převažující kulturní orientace některých proudů NSH. Jen tento prostor nevyužívá a nadměrně zdůrazňuje právě politické souvislosti existence NSH.

Jeho "revizionistický" přístup, jak jej sám nazývá, účinně nahlodává mýty úzce spojené s fenoménem NSH, a to přes již zmíněnou

tendenci k jejich jednostranné politické interpretaci. To se týká především předpokladu novosti NSH. Podle autora jde spíš než o nový typ sociálních hnutí jen o jiného aktéra (novou střední třídu) a jiná témata, kterým je v současnosti uzavřen prostor politického rozhodování tak, jak byl v minulosti uzavřen jiným aktérům a jiným tématům.

Také představu o možnosti zformování hnutí, které by spojovalo poměrně široké spektrum NSH v nového sociálního aktéra, považuje více za výsledek přání než realistického posouzení současného sociálního a politického vývoje v západní Evropě.

Zpracování výše uvedených aspektů problematiky NSH představuje nezanedbatelný příspěvek k jejímu hlubšímu poznání. Dokud však nebudou se stejnou přesvědčivostí, s jakou vysvětlil autor recenzované knihy vznik a smysl aktivit "realistických" proudů NSH osvětleny tyto momenty také v případě proudů "fundamentalistických", nebude možno hovořit o uceleném obrazu tohoto společenského jevu. Krok, který k němu A. Scott učinil, však není nevýznamný.

František Znebežánek

Evelyn Sullerot: Quels peres? Quels fils?

Paris, Fayard 1992, 381 p.

Francouzská socioložka Evelyn Sullerotová není českému čtenáři odborné literatury zcela neznáma. V roce 1992 se s ní mohl setkat v referátech o kulatém stole věnovaném dějinám evropské rodiny na pražském mezinárodním kmenologickém kongresu. Její příspěvek o rodině v Evropě po druhé světové válce vzbudil pozornost a dříve, než jej kongresový sborník uveřejní ve francouzštině, byl vydán již jeho český překlad ve sborníku *Historická demografie* č. 16. (HD 16, Praha, Sociologický ústav ČSAV 1992) Ve francouzské sociologické literatuře je ovšem Evelyn Sullerotová známa nejen jako autorka desítek knih o ženě a rodině v Evropě po druhé světové válce, nýbrž i jako členka mnoha poradních komisí francouzské vlády v oblasti

populace a rodiny ve Francii. Sullerotová patřila v uplynulých třiceti letech k renomovaným sociologům, kteří byli při tom, když se ve Francii pořádaly ankety o postavení ženy v rodině po druhé světové válce, o zaměstnání vdané ženy a matky mimo rodinu, o ženské antikoncepci a mnoho dalších podobných. Nyní, téměř na konci své vědecké kariéry, vydává Sullerotová knihu, jejímž ústředním tématem není vztah ženy a rodiny, nýbrž vztah rodiny a muže.

Knih s volně přeloženým titulem "Jaký otec, takový syn" vyšla v květnu 1992 a na náročném pařížském knihkupeckém trhu zaznamenala pozoruhodný úspěch. V úvodu se autorka hlásí k svému dlouholetému zaujetí pro rovnoprávné postavení ženy v rodině, pro její právo na vlastní povolání, pro svobodu rozhodování o počtu dítěte, které porodí. Domnívá se však, že nyní vystalo nové nebezpečí pro integritu rodiny, a to